

معرفی کتاب

معرفه السموم

• تألیف:

میرزا محمد حسین مجتهد زنوزی تبریزی

• تحقیق و تصحیح:

مهناز خانوی

علی محمد رنجبر

مصطفی کریمی زارچی

محمد رضا شمس اردکانی

غلامرضا امین

نرگس یاسا

کتاب معرفه السموم در حقیقت کتابی جهت شناسایی سموم طبیعی و شیمیایی و کیفیت تأثیر و راهکارهای مقابله با آثار سموم است. ساختار کلی کتاب معرفه السموم شامل چهار بخش می‌باشد. در بخش دیباچه، نویسنده به حمد و ثنای الهی پرداخته و بیان می‌نماید که به دلیل ورود داروهای طب جدید به ایران و عدم آگاهی طبیبان و مردم از آثار سمی آنها لازم می‌داند که به نگارش کتابی در زمینه‌ی ماهیت و آثار سمی مواد مختلف و نحوه‌ی معالجه‌ی آنها پردازد. مقدمه‌ی کتاب به معرفی سم و تریاق از دیدگاه طب جدید و قدیم پرداخته و ضمن مقایسه‌ی این دو مکتب به ارایه‌ی انتقادهایی از طبیبان سنتی ایران پرداخته است. رویکرد ایرادها در مورد تعاریف به کار گرفته شده است و او معتقد است در این بخش خرافاتی وجود دارد. مقاله‌ی اول کتاب در بیان احکام کلی و صفات و اختلاف‌های سموم و پیشگیری و معالجه‌ی آنها به طور عام بوده و شامل پانزده ملاحظه می‌باشد. نویسنده در مقاله‌ی دوم به معرفی سموم مختلف و بیان آثار و علایم سمیت و درمان آنها به ترتیب حروف الفبا پرداخته است. این بخش شامل ۷۸ مفرده

کتاب معرفه السموم تألیف میرزا محمد حسین مجتهد زنوزی تبریزی، وزیر حفظ الصحة ناصرالدین شاه قاجار می‌باشد که در سال ۱۳۱۳ هجری قمری به رشته‌ی تحریر درآمده است. وی از پزشکان ماهر در هر دو بخش طب نظری و عملی می‌باشد که سال‌های زیادی در تبریز به معالجه‌ی بیماران پرداخت و در سال‌های پایانی عمر در مجاورت حرم حضرت معصومه (ع) در قم مقیم گردید. او در همین زمان بیمارستان آن دیار را نیز اداره می‌نمود. وی همواره در کنار پرداختن به حرفه‌ی پزشکی به امر تألیف کتاب در زمینه‌های مختلف به خصوص در زمینه‌های تاریخ و طب نیز مشغول بود. برخی از کتاب‌های وی در زمینه‌ی علوم و فنون پزشکی شامل الجدریه درباره‌ی پیدایش، علل انتشار و راه‌های معالجه‌ی بیماری آبله و کتاب الجذامیه درباره‌ی علت پیدایش جذام و معالجه‌ی آن می‌باشد. او افزون بر این آثار، کتاب مفتاح الادویه را که سید حسین خان هنجنی کاشانی طبیب از زبان فرانسوی به فارسی ترجمه کرده بود ویرایش و پردازش نمود و در سال ۱۳۰۹ هجری قمری به چاپ سنگی رسانید.

دسته‌بندی گردیده است. جدول اول مفردات حیوانی و معدنی است و شامل نام مفرده، توضیحات و نام علمی آن‌ها در صورت مشخص بودن می‌باشد. جدول دوم مفردات گیاهی است و در آن نام ذکر شده در کتاب، نام فارسی مصطلح، نام لاتین و ملاحظات وجود دارد. جدول سوم اشکال دارویی بوده و شامل نام اشکال دارویی مختلف و تعریف‌های آن‌ها می‌باشد. جدول چهارم به بیان بیماری‌های ذکر شده در کتاب پرداخته و توضیحات لازم برای آن‌ها را بیان نموده است. جدول پنجم شامل اوزان و معادل گرمی آن‌ها است و جدول ششم نیز به تعریف اصطلاحات عمومی پرداخته است. در ضمن با تلاش‌هایی که در دست انجام است به زودی مطالب کتاب به صورت اطلاعات رایانه‌ای در اختیار محققین قرار خواهد گرفت.

گروه طب اسلامی و طب سنتی

فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

می‌باشد و مؤلف برای هر مفرده در ابتدا به ماهیت آن، سپس موارد مصرف و در انتها به علائم شایع مسمومیت و درمان هر مفرده پرداخته است. کتاب معرفه السموم به دلیل شرایط ویژه‌ی زمانی و مکانی که در آن تألیف شده (در اواخر دوره‌ی قاجاریه که سفرهای اروپایی رایج شده بود) واجد خصوصیتی است. از جمله این که نقطه‌ی تلاقی طب سنتی ایران و علوم جدید می‌باشد و می‌تواند در درک بعضی از مفاهیم طب سنتی و همچنین چرایی و چگونگی افول طب سنتی و ترویج طب جدید در آن برهه‌ی زمانی کمک کننده باشد. یکی از بارزترین خصیصه‌های کتاب، آنچنان که از متن کتاب مشاهده می‌شود، استفاده از منابع دانشمندان خارجی (که اسامی آن‌ها در جای جای کتاب ذکر شده است) برای تألیف کتاب بوده است و نویسنده اخلاق نگارش را رعایت نموده و هر جا که نقل قولی بوده، نام آن دانشمند نیز ذکر گردیده است. به بیان خود نویسنده، هدف وی از جمع آوری اطلاعات و نوشتن کتاب، شناسایی سموم جدید و درمان آن‌ها است. وی ذکر می‌نماید از آنجایی که در آن زمان در اغلب نقاط ایران معالجات طب نوین رایج گردیده و بسیاری از اطباء ایرانی شناخت کامل بر داروهای خارجی ندارند و با استفاده‌ی نادرست از مواد سبب بروز سمیت می‌شوند، لذا لازم است کتابی در این باب به نگارش درآید. طبق نتایج به دست آمده در بررسی کتابخانه‌ای تاکنون هیچ کار پژوهشی روی کتاب مذکور انجام نگرفته است و تنها یک نسخه‌ی چاپ سنگی در کتابخانه‌ی آستان قدس رضوی موجود است که چند کپی از آن نسخه در دسترس می‌باشد. این کتاب به دلایل متعددی از جمله دارا بودن نظمی ویژه در طبقه‌بندی اطلاعات که به صورت حروف الفبایی مرتب شده است و هم چنین درمان سموم شیمیایی به وسیله‌ی گیاهان می‌تواند منبع ارزشمندی برای مطالعه و تفحص در رویکرد دارو درمانی در طب سنتی ایران و همچنین طب جدید باشد. هدف اصلی بازنویسی کتاب، تطبیق متن کتاب با رسم‌الخط امروزی است به نحوی که استفاده از آن برای محققین آسان‌تر گردد و با استخراج و دسته‌بندی و توضیح اصطلاحات به کار رفته راه پژوهش برای دیگران هموار گردد. مطالب استخراج شده در شش ضمیمه به صورت جدول